

Grażyna Ławniczak

historyk sztuki, konserwator zabytkowych ogrodów

art historian, conservator of historic gardens

Problematyka rewaloryzacji południowej części Parku Miejskiego w Kaliszu w świetle materiałów archiwalnych

The issue of revalorisation of the southern part of the Municipal Park in Kalisz in the light of archival materials

Abstrakt

Przy tworzeniu projektów rewaloryzacji zabytkowych parków i ogrodów niezbędne jest zapoznanie się ze wszystkimi dostępnymi archiwaliami. Sięgnięto do nich również w związku z ogłoszonym w 2016 r. konkursem pn. „Opracowanie koncepcji rewaloryzacji Parku Miejskiego w Kaliszu”. Znaczący, dotąd nieopracowany materiał do historii parku znajduje się w dokumentach Naczelnika Powiatu Kaliskiego z lat 1834-1849 w Archiwum Państwowym w Kaliszu. Zawierają one szczególnie cenne spisy drzew i krzewów sporządzone w 1846 r. przez zatrudnionego w parku ogrodnika Antoniego Wodczickę. Park Miejski w Kaliszu był od początku ogrodem publicznym, utworzonym i rozbudowywanym z myślą o mieszkańcach, co znajduje wyraz w źródłach historycznych i literaturze wspomnieniowej. Bierze on swój początek z połączenia ogrodów pojezuickich i pastwisk miejskich w 1793 r. W latach 1824-1825 przy placu ćwiczeń Korpusu Kadetów powstało miejsce nazywane „spacerem”. Jednym z etapów rozwoju przestrzennego tego obszaru było założenie gospodarstwa ogrodniczego w latach 40. XIX w., poza parkiem publicznym – powstał staw z wyspą (1843) i postawiono Dom Szwajcarski (1844) o funkcji mieszkalnej, który w przyziemiu pełnił też rolę oranżerii. W strukturze gospodarstwa ogrodniczego znalazł się również ogród botaniczny. W kolejnym etapie rozbudowy parku, po 1846 r., zazieleniono teren przy rzece Prośnie i za jej odnogą w kierunku gospodarstwa ogrodniczego. Jednocześnie założono park w stylu angielskim przy nowo wykopanym kanale Bernardyńskim (1841-1842). Tereny zielone parku, choć powstawały w różnych latach, tworzyły jednolitą strukturę już około 1873 r. W tymże roku zlikwidowano naturalną odnogę Proсны, stanowiącą granicę najstarszej części parku, w to miejsce wykopano prosto biegnący przekop istniejący do dzisiaj. Projekt rewaloryzacji południowej części Parku Miejskiego w Kaliszu w świetle przedstawionych w artykule archiwaliów powinien obejmować zaznaczenie obszaru dawnego gospodarstwa ogrodniczego, tak by zatarcie nie uległ przekaz o funkcji, jaką pełniło ono w rozbudowie terenu i utrzymaniu parku.

Słowa kluczowe: historia ogrodów, konserwacja i restauracja, konserwacja ogrodów, ogrody, parki miejskie, Kalisz

Abstract

When creating projects aimed at revalorisation of historic parks and gardens, it is essential to familiarise oneself with all available archival materials. Such materials were also consulted in connection with the announced competition titled “Development of a project aimed at revalorisation of the Municipal Park in Kalisz” in 2016. Important materials connected with the park’s history which have yet to be elaborated can be found in the documents of the Head of the Kalisz County from the years 1834-1849 at the State Archives in Kalisz. They contain invaluable inventories of trees and shrubs prepared in 1846 by a gardener who worked at the park, Antoni Wodczicko. Since the beginning, the Municipal Park in Kalisz has been a public garden, created and expanded with the residents in mind, which is reflected in historical sources and memoirs. Its origins can be traced back to the connection of post-Jesuit gardens and municipal pastures in 1793. In the years 1824-1825, a place called “the promenade” was created by the Corps of Cadets’ drill ground. One of the stages of spatial development of this complex consisted of creation of a horticultural farm in the 1840s outside the public park – a pond with an island was constructed (1843) and the residential Swiss House was erected (1844), which also served as a conservatory on the ground floor. The horticultural farm also included a botanical garden. At the next stage of expansion of the park, after 1846, the area by the Proсна River and its distributary was greened in the direction of the horticultural farm. At the same time, an English landscape park was formed near the newly-dug Bernardyński Channel (1841-1842). The park’s green areas, while created in different years, formed a uniform structure as early as in 1873. In this year, the natural distributary of the Proсна River, which constituted a border of the oldest part of the park, was filled in and a straight-running trench was excavated in its place, which exists to present day. In the light of the archival materials presented in the article, the project aimed at revalorisation of the southern part of the Municipal Park in Kalisz should envisage that the area of the former horticultural farm is marked, so that the function it served in the context of area expansion and park maintenance is not forgotten.

Keywords: garden history, conservation and restoration, garden conservation, gardens, municipal parks, Kalisz

---

Grażyna Ławniczak – historyk sztuki, konserwator zabytkowych ogrodów. Ukończyła Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, Konserwatorstwo i Muzealnictwo, oraz studia podyplomowe w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Ogrodniczy, Ochrona i Konserwacja Zabytkowych Założeń Ogrodowych. Brała udział w sesjach Stowarzyszenia Historyków Sztuki (sesje: XXXVIII w Katowicach, XLII w Krakowie, XLVI w Warszawie) oraz w Forum Architektury Krajobrazu (XIV we Wrocławiu oraz XV w Lublinie). W 2016 r. wyniki swoich badań zgłosiła w konkursie pn. „Opracowanie koncepcji rewaloryzacji Parku Miejskiego w Kaliszu”. Autorka artykułów m.in. z zakresu historii ogrodów, dostępnych w repozytorium na stronie Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Projektuje wzory do haftów komputerowych oparte na ornamentyce z kanonu sztuki dla pracowni klasztornych (półroczna współpraca z ss. karmelitankami w Gnieźnie). Wykonuje prace i dokumentację konserwatorskie. Dziedziny jej zainteresowań to: konserwacja i rekonstrukcja zabytkowych ogrodów, architektura krajobrazu, historia tkanin, hafciarstwo.

Grażyna Ławniczak – art historian, conservator of historic gardens. She graduated from the Nicolaus Copernicus University in Toruń (Conservation and Museology) and completed a post-graduate course at the Faculty of Horticulture of the Warsaw University of Life Sciences (Safeguarding and Conservation of Historic Garden Complexes). She participated in the sessions of the Association of Art Historians (the 38th session in Katowice, the 42nd session in Krakow, the 46th session in Warsaw), as well as the Forum on Landscape Architecture (the 14th Forum in Wrocław and the 15th in Lublin). In 2016, she submitted the results of her research for the competition titled “Development of a project aimed at revalorisation of the Municipal Park in Kalisz”. Author of articles in the scope of history of gardens, which are available in the repository on the website of the University Library in Poznań. She designs computerised embroidery patterns based on ornaments from the canon of art for monastery workshops (6 months cooperation with the Carmelite Nuns in Gniezno). She conducts conservation work and documentation. Her fields of interest are conservation and reconstruction of historic gardens, landscape architecture, history of textiles, embroidery.